

Politička znanost: da ili ne?

Diskusije o političkoj znanosti u socijalističkim zemljama —
u SSSR, ČSSR, u Poljskoj

Mr Adolf Bibič

Nijedna društvena nauka ne razvija se nekakvim slučajem, isključivo kao rezultat genijalne intuicije, već je rezultat vrlo kompleksnog odnosa između sazajnog subjekta i objektivne stvarnosti, između društvenih potreba i ljudske misli.

Ako se, prema tome, danas ustanovljava da predstavljaju sve veću rijetkost one zemlje u kojima se *ne* raspravlja o političkoj znanosti kao o samostalnoj sociološkoj disciplini, o njenom predmetu, njenoj strukturi, njenoj nužnosti — već nas sama ova činjenica upućuje na razmišljanje o uzrocima koji su, osobito u posljednja dva decenija, potencirali potrebu za politologijom u suvremenom društvu. Razglabanje o tome otkriva nam više-manje vidljiva kretanja u strukturi i dinamici pojedinih zemalja i međunarodne zajednice, kretanja koja stavljaju u pokret opću nužnost sve tješnjeg povezivanja akcije i misli, sadašnjosti i perspektive, individuuma i kolektiva; to nas razglabanje ujedno upozorava na sastojke svijesti koji odražavaju ova kretanja, sami ih pomažu formirati, nastojeći da im dađu sve određeniji vid. Spoznajno-sociološko ispitivanje, što možemo postaviti kao prilično vjerovatnu hipotezu, ustanovilo bi da se političke nauke ne šire prema zakonu imitacije iz pojedinih tradicionalnih centara u druga središta i provincije, već da se, naprotiv, javljaju u prvom redu zbog imanentnih potreba pojedinih suvremenih društava, kako bi sa stanovišta određene historijske perspektive svladavale, uređivale i usmjeravale društvena zbivanja i procese.

Ipak, isključivo općenito ustanovljavanje idejne klime i društvenih odnosa ne bi bilo dostatno za potpuno upoznavanje prirode i funkcije političkih nauka u konkretnoj zemlji. Da bismo stekli adekvatnu predstavu o procesu »politologizacije«, valjalo bi pretražiti i sam sadržaj konceptata političkih nauka u suvremenim društvima. I to ne samo onih radova koji nose ili implicitno sadrže školski naslov »što predstavlja politička nauka«, već i svih onih radova koji na bilo koji način raspravljaju o političkim odnosima. Trebalo bi, prema tome, proučiti i ostale sociološke discipline koje proučavaju političke odnose (npr. filozofiju, sociologiju, pravne nauke itd.), a i neakademske politološke izvore. Tek na temelju takve kompleksne analize bilo bi moguće stvoriti autentičnu sliku o dostignućima i prodoru suvremene političke misli.

U ovom napisu, razumljivo, ne možemo izvršiti taj zadatak koji čak i specijalizirani timovi po pravilu ostvaruju samo do stupnja »trend reporta« za konkretno uže područje. Ograničit ćemo se isključivo na prikaz pojedinih diskusija i studija o političkoj znanosti kao disciplini suvremene sociologije, i to u tri socijalističke zemlje (SSSR, ČSSR, Poljska).

Za takav izbor odlučimo se svjesno ne samo zbog pristupačnosti gradiva već i zbog toga što diskusije o političkoj znanosti u tim zemljama uvjerljivo ilustriraju univerzalno nastojanje za konstituiranjem političke nauke u suvremenom svijetu, a istovremeno (barem u nekim slučajevima) ukazuju i na to da prigovori protiv samostalne politologije nisu nužno globalne društvene naravi, već bi mogli imati svoj korijen i u otporima tradicionalnih, već priznatih socioloških disciplina. Ove diskusije, međutim, u isto vrijeme dokazuju i to da se probijanju neke nove discipline ne mogu oduprijeti ili barem s uspjehom odupirati ni »ideološki« ni staleški ni neki ini razlozi, ukoliko je u društvu sazrela nužnost za proučavanjem problematike koja treba da je njen predmet i ako već postojeća klasifikacija znanstvenih disciplina ne obuhvata ovu problematiku. Diskusije o političkoj znanosti u tim zemljama, međutim, zanimljive su i stoga što se javljaju u manje-više neposrednom vidu kao sastavni ili prateći element procesa preovladavanja razdoblja koje u tim zemljama označavamo nazivom »kult ličnosti« i koji, prema tome, predstavljaju izuzetan slučaj naporâ, kako bi se društvenim naukama povjerila veća uloga u formiranju i ostvarivanju praktične političke akcije.

1

Društveno-političke promjene potakle su za otprilike posljednjih deset godina u *Sovjetskom Savezu* — a i u ostalim socijalističkim zemljama — živahne rasprave o stanju društvenih nauka i pojedinih struka, čija je namjera bila ukloniti pojedine smetnje, kojima je društvene nauke opterećivala staljinistička praksa. Rezultat tih rasprava bilo je iz početka načelno, a kasnije sve više i više praktično pomjeranje od normativnog ka stvarnom (taj proces, razumljivo, nije još završen) u pojedinim disciplinama, pokrenulo je, međutim, i priznavanje nekih novih znanstvenih disciplina (npr. socijalne psihologije). Na području pravnih nauka ova je kritika predstavljala prvenstveno obračunavanje s ranijom isključivo pravno-dogmatskom metodom. Kriza pravno-dogmatske tehnike, koja je predstavljala očiti paradoks u nauci i koja se pozivala na historijsko-materijalistička polazišta, odrazila se u brojnim diskusijama o metodološkim pitanjima pravnih nauka (vidi posljednja godišta časopisa *Sovjetskoje gosudarstvo i pravo*) koje su s pozitivne strane pledirale u prvom redu za korišćenje konkretno-sociološkog pristupa u proučavanju državno-pravnih pojava.

Unutrašnjopolitički odnosi i međunarodni položaj i uloga *Sovjetskog Saveza* morali su, međutim, ranije ili kasnije potaći pitanje jesu li okviru tradicionalnog »gosudarstvovedenija« uopće dostatni za obuhvatanje *svih* političkih problema koje praktične i teoretske nužnosti stalno iznova stavljaju na dnevni red. Drugim riječima: postavlja se pitanje mogućnosti i potrebe *samostalne* političke znanosti. Mada ne gajimo pretenziju da bismo iscrpno obno-

vili genezu diskusijâ o tom pitanju, možemo ipak ustanoviti da se barem indikertno pojavilo (mada su razlog tome mogli biti i motivi međunarodnog povezivanja) najprije određeno pomjeranje, i to osnivanje Sovjetskog udruženja za političke nauke (1959). Godišnje skupštine ovog udruženja kao i rasprave na njima predstavljaju i izvor za proučavanje različitih stavova prema problemu politologije.

Ipak, rasprave o političkoj znanosti zaoštrile su se, produbile i proširile osobito u vrijeme nakon Hruščovljeva odlaska, kad je općenito u političkoj praksi i u znanstvenoj literaturi započelo, u znaku kritike subjektivizma i voluntarizma, naglašavanje znanstvenog pristupa politici i političkim odlukama.

U tom smislu osobito su ilustrativna dva nastupa E. M. Burlackog: njegov članak u Pravdi s naslovom *Politika i znanost*¹⁾ i njegov referat (u veljači 1965) na redovnoj godišnjoj skupštini Sovjetske asocijacije za političke nauke [Sovetskaja asociacija političeskih (gosudarstvovedičeskih) nauk], čiji je naslov glasio *O političkoj znanosti* i naišao na velik odjek.

Ovo ne treba ni da začuđava, jer je Burlacki, barem koliko je piscu poznato, dosad najjasnije, najodlučnije i najargumentiranije nastupao u korist konstituiranja samostalne političke znanosti i samostalnih institucija koje treba da proučavaju političke odnose teoretskog i praktično-akcionog značaja. Nužnost »znanstvenog rukovođenja društvom« polazna je tačka razmišljanja Burlackog. U tom rukovođenju treba da sudjeluju sve društvene nauke (koje usprkos uspjesima posljednjih godina još uvijek u priličnoj mjeri opterećuje komentatorstvo). Sve značajniju ulogu zauzimaju konkretna sociološka istraživanja. Javlja se, međutim, i potreba da se u klasifikaciju društvenih nauka i u istraživačku djelatnost uključi nova znanstvena grana, *politička znanost*, terminus koji poprima sve jače pravo građanstva u sovjetskom društvu. Protiv onih koji stavljaju prigovor na izdvajanje i konstituiranje nove znanstvene grane navodi autor da je proces *diferencijacije* prirodna pojava koja vodi produblivanju teorije i sve većem zahvatanju društvene stvarnosti u naučnu misao.

Što treba da proučava politička znanost koja nastaje na dodirnoj tački dosad postojećih disciplina: naučnog komunizma, teorije države i prava, sociologije i ekonomske znanosti? »Imam dojam da su glavni predmet istraživanja ove znanosti politički (klasni) odnosi kako u socijalističkom, tako i u kapitalističkom društvu, odnosi između država na međunarodnom poprištu. Konkretnije možemo sebi predstavljati da se ova znanost mora baviti proučavanjem pitanja koja su u vezi sa strukturom i djelatnošću države, političkih stranaka, društvenih organizacija, masovnih pokreta, međunarodnih udruženja i organizacija, vidova i metoda diplomatske djelatnosti, s proučavanjem javnog mišljenja, metodâ propagande itd.«. Neka od ovih pitanja proučavana su već i dosad, ali uglavnom s pravnog i historijskog stanovišta, dok su ostala uopće izmakla pažnji dosad postojećih disciplina. Nije li paradoksalno da već niz godina postoji kao samostalna znanstvena disciplina historija političkih teorija, a da ne postoji samostalna grana koja bi proučavala suvremene političke ustanove i suvremene političke teorije? Konstituiranje samostalne političke

1) F. Burlackij: *Politika i nauka*, Pravda, 10. 1. 1965.

znanosti omogućilo bi kompleksno proučavanje političkih fenomena, a ujedno bi ojačalo i dodire između znanosti i praktične politike koja predstavlja imperativ socijalističkog društva.

Raspravljajući o putevima koji treba da obezbijede što brži razvitak političke znanosti, on doduše zahtijeva da treba problem političkih znanosti u većem obimu uključiti u postojeće institucije, mada ujedno skeptički ustanovljava: »Iskustvo posljednjih godina pokazalo je da možemo bez osnivanja specijaliziranih znanstvenih ustanova teško očekivati suštinski napredak. Takve ustanove mogle bi, osim obrađivanja teoretskih problema, izvršavati i neposredne porudžbine partijskih i državnih organa, a isto tako mogle bi spremati i specijalne kadrove, kojima još uvijek izuzetno mnogo oskudijevamo.«

Istupanje Burlackog nije zanimljivo samo zbog svoje sadržajne strane, već, kako spomenusmo, i zbog odjeka na koji su naišli kako njegov članak u Pravdi tako i referat na godišnjoj skupštini politološkog udruženja, u kojem su opetovane suštinske teze članka; oba pobudiše vrlo živahnu diskusiju na godišnjoj skupštini udruženja,²⁾ a pobudili su i interes šire znanstvene i društvene javnosti.³⁾

Oni koji su učestvovali u ovim diskusijama bili su saglasni u tome da je izuzetno aktuelno prevazići ograničenosti juridičnog formalizma i historizma i pristupiti proučavanju politike na temelju konkretnih socioloških metoda. Razilazili su se, međutim, u ocjeni da li je potrebna samostalna politička znanost, što bi trebalo biti predmetom takve znanosti i kako treba da se ona zove. Pojedini učesnici, među njima u prvom redu juristi (V. M. Čikvadze, S. P. Bratus', S. L. Zivs, S. F. Keček'jan i dr.) većom su ili manjom odlučnošću inzistirali na tome da nije potrebno konstituiranje samostalne političke znanosti. Treba samo proširiti političku problematiku u granicama već postojećeg sistema klasifikacije znanosti. Sve su društvene znanosti političke znanosti — stanovište na koje u posljednje vrijeme često nailazimo u sovjetskoj publicistici — između ostalih osobito pravne i sociološke nauke. Državoslovlje (gosudarstvovedenije) u suštini je, kao što su izjavljivali neki od diskutantata, politička znanost u užem značenju riječi.

Ipak, priličan broj učesnika rasprave podržao je Burlackog, naglašavajući da valja žurno i efektno sprovesti istraživanja onih područja koja su bila dosad izrazito zanemarivana (proučavanje djelovanja državnog aparata, kadrovska politika, proučavanje Komunističke partije, njene uloge i djelatnosti, strukture i socijalnog sastava njenog članstva, uloge masa i pojedinih kategorija stanovništva, metode propagande, diplomatski odnosi itd.). Ovo bi se s najviše rezultata postiglo, ukoliko bi se konstituirala samostalna znanstvena grana koja bi mogla obuhvatiti više znanstvenih disciplina ili bi mogla biti sintetičkog karaktera. Ni jedna od postojećih grana ne može zamijeniti takvu disciplinu, jer je svaka od njih preuska za nju; pravne nauke ne mogu pretendirati na sveobuhvatnost, jer se u prvom redu nužno bave pravnim aspektima istraživanih pojava, u disciplinu osnove znanstvenog komunizma,

2) G. S. Ostroumov: *Naučnye osnovy politiki — v centre vnimanija Sovetskoj asociacii političeskikh (gosudarstvovedečeskikh) nauk*. Sovetskoe gosudarstvo i pravo, 7/1965, str. 148—151 i E. V. Tadevosjan: *Diskussia o političeskoj nauke*, Voprosy filosofii, 10/1965, str. 164—166

3) *O razrabotke problem političeskikh nauk*. Obzor pisem čitatelej, Pravda, 13. 6. 1965.

koja obuhvata znatan dio političke problematike, međutim, ne spadaju npr. međunarodni odnosi i ostali problemi. Istina je da su sve sociološke discipline u nekom smislu političke, ali sve ipak neposredno ne raspravljaju o političkoj problematici. Sam naziv nove discipline nije nešto suštinsko: jesu li to političke nauke ili politička nauka (oba su izraza na svoj način opravdana) ili bi se to zvalo nekako drukčije (jedan od učesnika predlaže da bi bilo umjesnije govoriti o konkretnoj politici, jer se radi o izrazito aplikativnoj nauci). Za vrijeme rasprave kritizirano je i stanovište onih koji poistovećuju političku znanost s državoslovljem (naukom o državi), ispravno argumentirajući da politička nauka ne proučava isključivo državu, već politički sistem, što predstavlja daleko širi pojam od države.

Takvo stanovište protiv »podržavljanja« političkog sistema došlo je do izražaja i u nekim drugim priložima o aktuelnim problemima pravnih i političkih znanosti u Sovjetskom Savezu,⁴⁾ koji zauzimaju i kritički stav prema dosadašnjem općem kursu teorije države i prava koji je nužno jednostrano, samostalno usmjeren. »... Teorija države i prava, tako kažu Aleksejev i Čirkin, usmjeravajući pažnju prvenstveno na probleme koji odgovaraju njenom nazivu, ne pruža savršenu predstavu o cjelokupnom mehanizmu rukovođenja društvom, ostavlja po strani brojne aspekte političke organizacije društva kao cjeline ili raspravlja o njima tek uz put, u vidu dopuna državnopravnih problemâ.« Autori, zbog toga, predlažu novu, uopćavajuću, cjelovitu političku znanost, koju nazivaju *teorijom političke organizacije društva*.

Problem političke znanosti kao samostalne znanstvene grane predstavlja, prema tome, u SSSR još uvijek »diskusiono pitanje«, ali ipak s jasnim nastojanjem da u alternativni — *politička znanost: da ili ne* — sve jači naglasak dobija riječca da. Pri tom možemo, međutim, samo podržati one učesnike rasprave koji su skretali pažnju na to, da upravo međunarodni susreti politologâ potvrđuju mišljenje kako treba mnogo odlučnije usmjeriti nastojanja u tom pravcu. Svima onima, međutim, koje zanimaju tendencije u suvremenim političkim znanostima, mogao bi specijalni zbornik, posvećen političkim naukama u Sovjetskom Savezu, koji već nekoliko godina najavljuju na godišnjim skupštinama Sovjetske asocijacije za političke nauke, biti vrlo koristan izvor upoznavanja sa diskusijama o političkim naukama i politološkim istraživanjima u Sovjetskom Savezu, dok bi unutar zemlje vjerojatno ubrzao procese koji se kreću, mogli bismo reći, na liniji gosudarstvovedenie — politička organizacija društva u pravcu priznavanja samostalne političke znanosti.

2

Otprilike u isto vrijeme kao u Sovjetskom Savezu javljaju se pitanja o konstituiranju politologije i u nekim drugim socijalističkim zemljama. Ovdje se radi prvenstveno o ČSSR (pojedinačne diskusije u vezi s tim pitanjem javljaju se posljednjih godina i u Mađarskoj i u NDR). I ovdje se u prvoj fazi radilo o kritici »kultovskih« deformacijâ na području teorije države i prava, na području metodâ znanstvenog rada, u vezi s pojedinim teoretskim

4) S. S. Aleksejev — V. E. Čirkin: *O sisteme nauk, izučavajuših problemy političeskoj organizacii obščestva, gosudarstva i prava*, Sovetskoe gosudarstvo i pravo, 5/1965, str. 45—52

konjecijama i u vezi s povezivanjem pravnih nauka s praksom. U tim kritikama ne samo da se osuđivala jednostrana normativistička orijentacija jurisprudencije i vulgarna interpretacija građanskih političkih sistemâ, već se naglašavala i potreba da se teorija države i prava, koja treba da se doduše još jače angažira za praktične probleme uspostavljanja novih društvenih odnosa, ujedno čuva nekritičnog stanovišta prema praksi i normativnom gradivu, izbjegavajući vulgarnu »služinsku« orijentaciju teoretskog rada.⁵⁾

Naporedo s tom kritikom javljaju se i diskusije, koje raspravljaju o značenju sociologije i socioloških metoda u proučavanju državnopravnih pojava kao i u proučavanju politike s vidika širih, nikako isključivo državnih perspektivâ. Tako govori F. Samalik⁶⁾ o *sociologiji politike* koja treba da proučava vrlo prostrani spektar problemâ s područja političkog života socijalno-ekonomske pretpostavke političke organizacije društva, strukturu političkog sistema, stranke i društvene organizacije, metode političke djelatnosti, učestvovanje masâ u politici, položaj, ulogu i metode rada narodnih odbora itd.).

Ipak, razmišljanja o politološkim problemima nisu stala na tome. Upravo prošle godine nailazimo na neke općenito formulirane misli o potrebi obrade političko-teoretskih koncepcija marksizma i o kompleksnijem proučavanju teoretskih i empirijskih gledišta suvremenih političkih procesâ. Mada pojedini autori, koji doduše priznaju nužnost proučavanja novih društveno-političkih odnosa, novih socijalnih i interesnih skupina i njihovog utjecaja na politički život, još nisu u cijelosti uvjereni da je za to potrebna nova znanstvena grana,⁷⁾ zalažu se drugi za to da se i u Čehoslovačkoj konstituiraju samostalna politička znanost.⁸⁾

Pri tom se autori koji se zauzimaju za ovu nauku ne pozivaju isključivo na iskustva i rasprave u ostalim socijalističkim zemljama (SSSR, Poljska, Jugoslavija), već i na vlastitu tradiciju. Iz citiranog kolektivnog napisa naime saznajemo, da su u Čehoslovačkoj, nakon drugog svjetskog rata, već predavali političku znanost, ali su je pedesetih godina, prilikom ujednačavanja društvenih nauka, izdvojili iz programa, mada je prema pojedinim svojim predstavnicima izuzetno pozitivno djelovala na politički progresivni pokret. Ipak, problemi, o kojima je politička nauka raspravljala, time nisu nestali s tapeta, pa se paralelno s razvitkom i oživljavanjem nekih drugih modernih društvenih nauka osobito pred sociologiju ponovno postavljalo pitanje konstituiranja političke znanosti.

Osnovni problem u vezi s tim jeste, kako će politolozi pristupiti proučavanju političke problematike. Autori dijele mišljenje da je to problematika *afirmacije političke vlasti*. Politička nauka ne bi se smjela, kako to proizlazi iz dosadašnjih iskustava, ograničiti isključivo na empirijska istraživanja političkih odnosa i institucija, dok s druge strane isto tako ne bi bilo preporučljivo, ako bi se u svojim teoretskim nastojanjima suviše udaljila od problema političke prakse. U tom slučaju politička znanost ne bi bila isključivo teoretična, a ni isključivo empirijska disciplina, već bi bila i jedno i drugo.

5) Prekonání dusledku kultu osobnosti a dogmatismu ve vede o státu a pravu, Právník, 1963, str. 621—633.

6) F. Samalik: Vyznam sociologie pro vedu o státu a pravu, Právník, 1963, str. 177—185.

7) René Rohan: Politická teorie marxismu, Nová mysl, 4/1965 str. 472—482.

8) A. Ort, M. Had, K. Krátky: Politická veda ano či ne?, Nová mysl, 5/1965, str. 684—693.

Raspravljajući o *predmetu* političke znanosti, spomenuti pisci naglašavaju kako isti nije moguće unaprijed predvidjeti, već da on može biti tek rezultat dubljih teoretskih i praktičnih istraživanja koje će s vremenom nužno ograničiti problemski krug nove znanstvene grane. Ipak pružaju hipotetični okvir takvih istraživanja. »Očito je, kažu, da politička znanost istražuje suvremeni razvitak odnosâ između klasâ i društvenih grupacija i njihovih institucionalnih oblika, način i forme u kojima klase na vlasti ostvaruju političku prevlast, ideologiju i njenu ulogu u procesu klasne borbe. Raspravljajući o formiranju političkih institucija, osobito najznačajnije političke institucije — države, proučava problematiku naroda, nacionalnog pitanja, razvitak, značaj i ulogu društvenih kretanja, osobito radničkog pokreta i organizacije radničke klase, ulogu i utjecaj ovih činitelja na ostvarivanje vlasti vladajuće klase i konačno ulogu i mjesto ličnosti u političkom procesu. Nešto jednostavnije je ograničenje predmeta na međunarodnom području, gdje problematika kako međunarodne, tako i svjetske politike stvara određeni okvir koji nam služi kao polazna tačka.«

Ističući tijesnu međusobnu vezu između političke nauke i srodnih socioloških disciplina (kao što su sociologija, naučni komunizam, ekonomske nauke, pravne nauke i moderna povijest), autori ustanovljavaju da je vrlo zanimljivo što se, nakon drugog svjetskog rata, političke nauke sa svoje institucionalne strane i na Zapadu nisu mnogo razvile, već je po njih karakteristično da postupno napuštaju tradicionalni opis organâ pojedine države i sve više teže istraživanju njihove stvarne aktivnosti. Pisci uglavnom pozitivno komentiraju poznati inventar problema koji je u odnosu na političku znanost sastavila posebna komisija UNESCO,⁹⁾ ali joj zamjeraju što nije uočila klasni karakter suvremenog društva i politike.

I spomenuti čehoslovački pisci se, slično sovjetskim, zalažu za veće angažiranje čehoslovačkih stručnjaka u okviru asocijacije za političke nauke, čiji redovni član postade ČSSR 1964. godine.

3

Neke specifične osobenosti možemo primijetiti u diskusijama i studijama o političkim naukama u Poljskoj. Od zemalja o kojima raspravljamo upravo se ovdje među prvima ispoljio problem proučavanja političkih odnosa na visokoškolskom nivou. Ipak, ovo je proučavanje bilo od samog početka neposredno uključeno u perspektivu sociološkog pristupa politici, što predstavlja osnovnu značajku pretežnom dijelu razmišljanja o ovom problemu. Neke suštinske elemente ove perspektive zacrtao je u svojoj pionirskoj studiji »*Marksizam i sociologija političkih odnosa*« Julian Hochfeld.¹⁰⁾ U njoj je, s jedne strane, pokušao odrediti predmet nove discipline, a s druge odgovoriti i na pitanje, od kakvog je značenja marksistička misao za proučavanje političkih odnosa i kakav treba da je njen odnos prema različitim nemarksističkim priložima u kojima se u novije vrijeme proučavala politika.

9) *Sontemporary Political Science*, UNESCO, Paris 1950, str. 4

10) J. Hochfeld: *Marksizam a socjologia stosunków politycznych*, *Studia Socjologiczne-Polityczne*, 1/1958.

Hochfeld se priključuje onim koncepcijama politike (pozivajući se pri tom na C. W. Millsa, R. Bendixa i M. Lipseta i na Veliku sovjetsku enciklopediju) koje naziru u njoj područje vlasti. Sociologija političkih odnosa trebalo bi, po njegovu mišljenju, da proučava problem postizavanja, očuvanja i upotrebe državne vlasti.

Ali za razliku od nekih autora, koji naziru u političkoj sociologiji empirijsku disciplinu što proučava isključivo političko vladanje (ponašanje), odnosno za razliku od drugih koji gledaju u njoj zbir problema koji nisu uključeni u vidokrug već postojećih disciplina (birokracija, interesne grupe itd.), Hochfeld shvaća novu disciplinu sintetički, naime kao uopštavajuću, opću znanost o politici. Ova »integrirajuća« *politička znanost*, koja se razlikuje od ostalih *političkih znanosti* (ove shvaća autor vrlo široko, ubrajajući ovamo ekonomske znanosti, statistiku, pravne znanosti, demografiju itd.), postiže u naše vrijeme, kao nasljednica nekadašnje političke filozofije, svoj smisao jedino u koliko unese u političke znanosti sociološki način promatranja. »Na čemu se temelji ovo specifično sociološko stanovište?« pita se pisac. I odgovara: »Govoreći ukratko može se reći da se ovdje radi prije svega o tri stvari: a) o lokalizaciji promatranih političkih pojava kao pojavâ konkretnih historijski datih strukturâ, b) o karakteristikama tih pojava u odnosu na njihove funkcionalne veze s ostalim elementima tih strukturâ, i c) o istraživanju utjecaja koji imaju na političke pojave faktori koji djeluju u društvu.«

Hochfeld tom prilikom suočava takvu koncepciju sociologije političkih odnosa s doprinosom marksizma, naglašavajući da je upravo marksizam povećao kako među naučnicima, tako i među praktičarima zanimanje za političku teoriju, a ujedno više nego ijedna druga doktrina doprinio nastojanjima koja idu za tim da politiku oslone na znanstvene temelje, a političku teoriju pretvore u instrument akcije. Politička problematika nalazi se, prema tome, u središtu marksizma i »sistematski priručnik teorije marksizma mogli bismo izgraditi kao sistem osnovnih problema sociologije političkih odnosa, ispred kojeg se nalazi filozofsko-metodološki uvod. »Marksova misao, koja vodi formulaciji materijalističke koncepcije historijskog procesa, koncentrira se, s jedne strane, oko političkih pojava kao funkcijâ društveno-ekonomskih odnosa, dok s druge strane interpretira ove odnose upravo u perspektivi političke borbe, borbe za političku vlast. Marksistička znanost o politici uvodi sociološko stanovište i upravo time započinje sociologiju političkih odnosa: lokalizira političke pojave, istražujući ih funkcionalno, traži izvore tih pojava u društvenim odnosima. Marksistička interpretacija društvenih pojava, marksistička sociologija postaje upravo zbog toga sociologijom političkih odnosa.«

Hochfeld ustanovljava da je bilo teoretski bilo metodološki utjecaj marksizma prisutan gotovo na svim područjima koja proučava suvremena sociologija političkih odnosa. Ova područja identificira ovako: a) političke ideologije i politički pokreti, b) društvene klase i slojevi, c) skupine, povezane zajedničkim interesima, skupine političkog pritiska, dobrovoljna udruženja, d) političko rukovođenje, politička elita, političke stranke, e) sudjelovanje u politici i mehanizam političkih odluka, f) javno mnjenje, postupak kod izbora, politička propaganda, g) politički sistemi, vlada, parlament, javna administracija, h) koncentracija političkog odlučiva-

vanja, birokracija i oligarhija, demokracija i diktatura, i) nacionalno pitanje, j) međunarodni odnosi, k) rat i vojska.

Autor na kraju studije ističe kako se razvitak sociologije političkih odnosa ne ograničava isključivo na marksistički pravac, već da upravo zbog toga što utjecaj marksističke koncepcije politike dopire dublje nego što ponekad predmnijevaju sami marksisti treba uzimati u obzir i istraživanja ostalih pravaca koji nisu povezani s marksizmom (M. Webera, Roberta Michelsa, Harolda Laskija, P. Berelsona, Mauricea Duvergera itd.).

Prikazasmo nešto opširnije Hochfeldovu koncepciju sociologije političkih odnosa ne samo zato što je zanimljiva zbog svoje širine i otvorenosti svog pristupa, već i zato jer su njene središnje ideje suštinski utjecale na čitav niz mladih poljskih istraživača u njihovoj problematici i metodološkoj orijentaciji, tako da bismo u nekom smislu mogli možda reći da ova studija predstavlja rodni list suvremene poljske političko-sociološke škole. Njeni su predstavnici priložili niz radova s područja sociologije partije i političkih pokreta, teorije klasâ i društvenih slojeva, dalje s područja lokalne vlasti, javnog mnjenja i izborâ, sociologije vojske itd.¹¹⁾

U novije vrijeme raspravljanje se i u Poljskoj proširilo od političke sociologije na političke znanosti. Pojedini autori¹²⁾ pri tom pomalo nijansiraju gore spomenuta shvatanja sociologije političkih odnosa. Raspravljajući naime o dilemi *političke nauke* ili *politička nauka*, oni uvjeravaju da bi bilo, u odnosu na poljsku tradiciju, suviše umjetno govoriti o nekoj općoj *političkoj znanosti*, čiji bi zadatak bio cjelovita analiza političkog života. Politička sociologija kao posebna disciplina ni ne može ispunjavati funkcije takve integrijajuće političke znanosti. Istina je da činjenica, da se sve više političkih nauka kod analize političkih pojava koristi sociološkom polaznom tačkom, djeluje sa stanovišta pristupa integrijajuće. Ali ako sociologiju političkih odnosa shvatimo kao posebnu političku znanost, ne možemo tvrditi da bi ona ispunjavala ovu centralnu funkciju cjelovite političke znanosti, jer sociolozi proučavaju tek pojedine tipove političkih pojava i institucija, ali ne pružaju uopćavajuće sinteze o politici. Politička teorija koja se inspirira marksizmom mora biti sociološka teorija, ali ona može, ipak, biti rezultat doprinosa ne samo sociologije već svih političkih nauka.

Ove diskusije nisu zanimljive samo s teoretskog već i s praktično-organizacionog stanovišta. One naime nisu ostale isključivo na akademskoj razini, već su urodile, razumljivo, uz suradnju društvenih činilaca — već nekim praktičnim nastojanjima koja pružaju političkim naukama u Poljskoj sve veću stvarnu vrijednost i koje će, vjerojatno, imati vrlo blagotvorne posljedice na njihov razvitak. Ovo predstavlja prvo uvođenje *temeljâ političkih nauka* kao obaveznog predmeta za studente svih visokih škola u Poljskoj. Taj predmet koji treba da popuni provaliju između teorije i prakse treba da studentima posreduje osnovna znanja

11) Jerzy J. Wiatr: *Politična sociologija na Poljskem*, Teorija in praksa, št. 6/1964, str. 844—858. O političkoj sociologiji u Poljskoj vidi Z. Bauman, *Socjologia stosunkow politycznych*, Kultura, 1. marec 1964.

12) J. J. Wiatr: *Nauki polityczne: charakter i perspektywy*, Kultura i spoleczenstwo, 4/1963, str. 3—10.

s područja društveno-političkih sistema suvremenog svijeta i društveno-političkog uređenja Poljske, osnovna pitanja suvremenog radničkog pokreta i međunarodnih odnosa i osnove poljske privredne politike u svjetlu suvremenih međunarodnih ekonomskih odnosa.

U vezi s realizacijom ovog zadatka pojaviše se ozbiljni kadrovski problemi koji su potakli osnivanje politološke institucije koja nosi naziv: *Glavni metodički centar za studij političkih nauka*, kod kojeg djeluje Međufakultetski institut za politička istraživanja, čiji će zadaci biti istraživački, mada će osim toga formirati i politološke kadrove za znanstveni i pedagoški rad.¹³⁾

Time se političkim naukama u Poljskoj nesumnjivo otvaraju nove mogućnosti, a ujedno je ovo najjasniji pozitivni odgovor na pitanje koje postavismo u naslovu ovog napisa.

4

O čemu nam svjedoče diskusije o političkoj znanosti u prikazane tri zemlje? Svjesni smo da bi samo na temelju izvora koje spomenusmo bilo smiono stvarati ma kakve dalekosežne zaključke. Za to bi bilo potrebno podrobnije istraživanje, kako naglasismo već u uvodu, i to ne samo onih napisa koji se bave »stanjem discipline« nego i već obavljenih teoretskih i empirijskih istraživanja kao i ostalih socioloških disciplina i neakademskih izvora što proučavaju političke odnose.

Ipak možemo, nadam se, već na temelju kazanog načiniti barem neke zaključke. U prvom redu valja podvući da se, uprkos relativno različitom stupnju metodološke i institucionalne razvijenosti socioloških istraživanja u spomenutim zemljama, osjeća pritisak stvarnih potreba da se politička znanost prizna kao ravnopravni član u obitelji tradicionalnih i modernih društvenih nauka. Historijsko iskustvo pokazalo je, kako to naglašava više diskusija o kojima je bilo riječi, da politička praksa više ne može izbjegavati savjesno proučavanje stvarne prirode društveno-političkih odnosa i da se ovi odnosi ne mogu proučavati nekako na temelju djelića već postojeće sociološke discipline: politička je sfera relativno samostalno područje, pa može kao takvo poslužiti za objektivnu osnovu prilikom konstituiranja suvremene politologije. Većina autora raspravlja o toj sferi kao o području vlasti ili političke, odnosno državne vlasti; oni, međutim, i upozoravaju da ovu vlast nije moguće reducirati isključivo na državu, a time ni političku znanost i političku teoriju isključivo na teoriju o državi.

Ovo predstavlja, nasuprot nekadašnjoj manje-više uskoj koncepciji državoslovlja koja je bila karakteristična za fizionomiju akademske strukture socioloških disciplina, poznato proširenje perspektive proučavanja političkih odnosa. U vezi s time većina autora i kritički vrednuje juridičku interpretaciju političkih odnosa. Znatno broj autora dijeli isto tako mišljenje — što ponekad i nije isključivo mišljenje, nego je već ili barem postaje pedagoškom i institucionalnom praksom — da se političke znanosti

13) Marian Zychowski: *Studia Nauk Politycznych w Polsce Ludowej* — rukopis
Clanak će biti objavljen u jednom od slijedećih brojeva Teorije in prakse. Problemima političkih nauka kao što to vidimo iz napisa M. Zychowskog, bo je posvećen općepoljski simpozij o političkim naukama održan u septembru 1965. Nažalost nemamo materijale s toga simpozija te ih nismo mogli uključiti u naš prikaz.

kao relativno mlade discipline mogu normalno razvijati jedino ako im se zajamči i organizaciona samostalnost i inicijativa koja iz takve samostalnosti izvire. S druge strane, oni upozoravaju i na nužnost da se političke znanosti stalno povezuju s ostalim sociološkim disciplinama.

Jasno je, što naglašava i više učesnika u diskusijama o političkoj znanosti u SSSR, ČSSR i u Poljskoj, da postoje još brojna pitanja u vezi s koncepcijom politologije, koja nisu raščišćena. Mi smo, na primjer, stekli dojam da prilikom opredjeljivanja politike, upravo kad govorimo o socijalističkim zemljama, ne bismo mogli uporno ostajati isključivo kod klasičnog shvatanja, koje je pod politikom sebi predstavljalo borbu za vlast i sačuvanje i korišćenje vlasti, mada je s druge strane istina da je problem vlasti još uvijek jedan od suštinskih kriterija političkog života i u razvijenijem socijalističkom društvu. Paralelno s time bilo bi uputno voditi više računa o procesu transformacije vlasti u socijalističkom društvu, jer se perspektiva politike postavlja ponešto drukčije u razdoblju prije socijalističke revolucije i opet drukčije u razdoblju kad se nakon strukturalnih promjena u socijalističkom društvu klasična klasna struktura preobražava u pravcu besklasnog društva.

Ali s ovim vrednovanjem prelazimo već okvire koje nužno predstavlja gradivo što nam je stajalo na raspolaganju prilikom pisanja ovog napisa. Ovo nas gradivo upozorava da ćemo ubuduće morati vjerojatno pažljivije pratiti i događaje na području političkih nauka u (barem nekim) socijalističkim zemljama, koje pokazuju ujedno i veliko i izričito zanimanje za diskusije o političkoj znanosti u Jugoslaviji.